

УДК 343.33:[341.4] (477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.2.48>

ЕКОЦИД: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТА КВАЛІФІКАЦІЇ

Чечерський В.І.,
*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави та права
ВНЗ «Національна академія управління», начальник відділу
Спеціалізованої екологічної прокуратури
Офісу Генерального прокурора,
Почесний працівник прокуратури
ORCID: 0000-0002-4269-1247*

Чечерський В.І. Екоцид: проблемні питання визначення та кваліфікації.

У науковій публікації досліджуються сучасні підходи до визначення поняття екоцид, проблемні питання кваліфікації та визначення окремих ознак складу цього злочину.

Наведено статистичні дані за 2012 – квітень 2025 років щодо кількості зареєстрованих в Україні злочинів за ст. 441 Кримінального кодексу України (екоцид), вказано на динаміку їх реєстрації за цей період, у тому числі після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України та розкрито характеристику зареєстрованих екоцидів в Україні. Зазначено про стан і результати їх досудового розслідування.

У ході дослідження наведено деякі з причин, які є перешкодою для належного та однакового правозастосування цієї статті Кримінального кодексу, у тому числі виокремлено як вагому причину – недосконалість законодавства та подібність об'єктивної сторони цього злочину до об'єктивної сторони інших кримінальних правопорушень проти довкілля.

Аргументовано, що для екоциду обов'язковою суб'єктивною ознакою є вина у формі умислу, а мета та мотив є факультативними. Суб'єктивна сторона екоциду щодо діяння повинна характеризуватися прямим умислом, а щодо наслідків – прямим або непрямым умислом.

У статті також охарактеризовано обов'язкові ознаки об'єктивної сторони екоциду. Зокрема, обґрунтовується, що екоцид може бути вчинений як активною дією так і бездіяльністю, склад цього злочину є формально-матеріальним, для кваліфікації екоциду не обов'язково, щоб негативні наслідки вже настали.

З урахуванням чинної редакції статті 441 Кримінального кодексу обґрунтовується, що екоцид є закінченим злочином з моменту масового знищення рослинного або тваринного світу чи отруєння атмосфери або водних ресурсів, що спричинили чи з високою ймовірністю можуть спричинити екологічну катастрофу (матеріальний склад), або вчинення інших діянь, що з високою ймовірністю можуть спричинити екологічну катастрофу (формальний склад).

Обґрунтовано, що широка (масштабна) та довготривала (довгострокова) екологічна шкода по своїй суті вже є серйозною шкодою для довкілля, а тому для визначення діяння як екоцид встановлення додаткового порогу (стандарту) у вигляді настання «серйозної» шкоди не потрібно.

Пропонується таке визначення екоциду – це умисне діяння, вчинене з усвідомленням того, що існує значна ймовірність заподіяння ним довгострокової та широкомасштабної шкоди довкіл्लю, яке призвело чи з високою ймовірністю може призвести до настання такої шкоди.

Ключові слова: захист довкілля, екоцид, міжнародне право, злочини проти довкілля, воєнні злочини, протидія злочинам проти миру, безпеки людству та міжнародного правопорядку, права людини, Римський статут

Checherskyi V.I. Ecocide: problems of definition and qualification.

The scientific publication examines modern approaches to the definition of the ecocide concept, problematic issues of qualification and determination of certain features of this crime.

Statistical data for 2012 – April 2025 on the number of crimes registered in Ukraine under Article 441 of the Criminal Code of Ukraine (ecocide), indicates the dynamics of their registration during this period, including after the full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine, and discloses the characteristics of registered ecocides in Ukraine. The state and results of their pre-trial investigation are noted.

In the course of the study, some of the reasons that are an obstacle to the proper and uniform enforcement of this article of the Criminal Code are described, including the imperfection of legislation and the similarity of the objective side of this crime to the objective side of other criminal offenses against the environment.

It is argued that for ecocide, guilt in the form of intent is a mandatory subjective feature, and the purpose and motive are optional. The subjective side of ecocide in relation to the act must be characterized by direct intent, and in relation to the consequences – by direct or indirect intent.

The article also characterizes the obligatory signs of the objective side of ecocide. In particular, it is substantiated that ecocide can be committed both by active action and inaction, the corpus delict of this crime is formal and material, for the qualification of ecocide it is not necessary that negative consequences have already occurred.

Taking into account the current version of Article 441 of the Criminal Code, it is substantiated that ecocide is a completed crime from the moment of mass destruction of flora or fauna or poisoning of the atmosphere or water resources, which caused or with a high probability may cause an environmental disaster (material composition), or the commission of other acts that are highly likely to cause an environmental disaster (formal composition).

It is substantiated that extensive (large-scale) and long-term (long-term) environmental damage is already a serious damage to the environment, and therefore it is not necessary to establish an additional threshold (standard) in the form of «serious» damage to define an act as an ecocide.

The proposed definition of ecocide is an intentional act committed with the awareness that there is a significant probability of causing long-term and large-scale damage to the environment, which has led or is highly likely to lead to such damage.

Key words: environmental protection, ecocide, international law, crimes against the environment, war crimes, combating crimes against peace, security of mankind and international legal order, human rights, Rome Statute

Постановка проблеми. Наслідками збройної агресії російської федерації проти України, яка 24.02.2022 переросла в повномасштабну війну, крім людських втрат, є завдана усупереч нормам міжнародного права істотна шкода навколишньому природному середовищу, природним ресурсам, ландшафтам та іншим природним комплексам України.

У деяких випадках завдана довікілью шкода є широкою (масштабною), довгочасною (довгостроковою) та серйозною як на локальному (регіональному, тобто для регіону чи екосистем), так і загальнодержавному рівнях.

Хоча багато науковців, політиків трактують такі факти як екоцид, проте ні міжнародне, ні національне законодавство чітко не розкривають його змісту. Не вироблено і єдиного розуміння чи слід такі протиправні дії, якими завдано масштабну, довготривалу, а відтак і серйозну шкоду довікілью, кваліфікувати як окремий злочин. Принаймні не так вже багато країн виокремили екоцид як самостійний злочин у своєму кримінальному законодавстві. Серед цих країн є і Україна, правоохоронні органи якої, особливо з початку повномасштабної війни, систематично вносили відомості за ст. 441 КК України (екоцид) до Єдиного реєстру досудових розслідувань (надалі – ЄРДР), передусім за фактами військових нападів і ураження об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, які містять небезпечні сили. За останні три роки за цією статтею внесено більше відомостей до ЄРДР ніж за попередні дев'ять, лівова частка з яких за фактами нападів російської федерації.

Стан опрацювання проблематики. Доцільність виокремлення екоциду як злочину, його поняття та ознаки, відмежування від подібних складів кримінальних правопорушень проти довікілья розглядалася у працях зарубіжних та українських вчених. Вагомими для наукового доробку є праці Андрушки А., Вереша Р., Дудорова О., Куцевича М., Кучинської О., Малишевої Н., Садової Т., Турлової Ю. та інших. Значну роботу проведено групою міжнародних експертів на чолі з Філіпом Сендсом. Разом з тим, у науковому середовищі до цього часу не має єдиної позиції щодо того,

які саме діяння слід кваліфікувати як екоцид, що, пов'язано з недостатньою практикою правозастосування статті 441 КК України, а також у відмінних підходах до визначення екоциду, зокрема зважаючи на досить розмиті норми міжнародного права.

Метою статті є дослідити сучасні підходи до визначення поняття екоцид та з урахуванням практики розкрити окремі ознаки складу цього злочину, надати йому визначення.

Виклад основного матеріалу. Динамічний розвиток суспільних відносин, поступова переоцінка цінностей у сучасному суспільстві детермінувала необхідність перегляду прав людини та їх розширення. Очевидним став той факт, що довілля безпосередньо впливає не лише на тривалість життя, але і його якість, а також опосередковано впливає на цілу сукупність інших прав людини, у тому числі, які визнано фундаментальними.

Як результат, відповідно до Резолюції, що схвалена у жовтні 2021 року на 48-й сесії Ради ООН з прав людини, безпечне, чисте, здорове та стійке навколишнє природне середовище визнано окремим правом людини.

Відтак як міжнародне, так і національне право потребує подальшого удосконалення з метою забезпечення не лише інституційного, але і правового захисту від найбільш тяжких злочинів, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства.

Проте сучасне міжнародне право не закріплює визначення екоциду.

Відповідно до статей 35, 55, 56 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, від 08.06.1977 (далі – Протокол І) учасникам збройного конфлікту заборонено застосовувати методи або засоби ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть широкої, довготривалої і серйозної шкоди природному середовищу, а установки і споруди, що містять небезпечні сили (греблі, дамби й атомні електростанції), не повинні ставати об'єктами нападу навіть у тих випадках, коли вони є воєнними об'єктами, якщо такий напад може викликати звільнення небезпечних сил і наступні тяжкі втрати серед цивільного населення.

Незалежна експертна група на чолі з Філіпом Сендсом запропонувала таке визначення екоциду – «екоцид» означає незаконні або безглузді дії, вчинені з усвідомленням того, що існує значна ймовірність заподіяння цими діями серйозної та/або широкомасштабної, або довготривалої шкоди навколишньому середовищу [1].

Андрушко А., Дудоров О. пропонують вважати екоцидом умисне заподіяння широкомасштабної або довгострокової шкоди навколишньому природному середовищу, що призвело до виникнення надзвичайної екологічної ситуації на території України або за її межами [2, с. 34].

Натомість у статті 441 КК України закріплено визначення екоциду, як масового знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу. Зазначений злочин віднесено до кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Подібне визначення екоциду містять кримінальні кодекси інших пострадянських держав, хоча у деяких державах (Республіка Вірменія, Республіка Молдова тощо) безпосередньо зазначено, що ці незаконні дії повинні бути умисними.

Відповідно до ЄРДР з 2012 року в Україні зареєстровано 39 кримінальних проваджень про 46 кримінальних правопорушень цієї категорії, у тому числі 14 кримінальних проваджень, пов'язаних з повномасштабною агресією російської федерації проти України. З них 1 – у 2015, 1 – 2016, 4 – 2017, 1 – 2018, 5 – 2019, 5 – 2020, 1 – 2021, 15 – 2022, 5 – 2023, 1 – 2024 році.

Станом на травень 2025 року найбільша кількість таких злочинів (8) зареєстрована за фактами нападу збройних сил російської федерації на об'єкти паливно-енергетичного комплексу (без урахування об'єктів, що містять небезпечні сили), ще 5 – за фактами нападу на об'єкти, які містять небезпечні сили (ядерні установки, атомні електростанції, греблі, дамби тощо), 8 – стосувалися масового та стійкого забруднення навколишнього природного середовища, у тому числі атмосферного повітря та водних ресурсів промисловими підприємствами, 4 – за фактами заподіяння екологічної шкоди внаслідок незаконного надрокористування, 4 – незаконного лісокористування.

Упродовж 2015 – квітня 2025 років за результатами досудового розслідування до суду направлено 2 обвинувальні акти за ст. 441 КК України, 13 – закрито. Ще у 24 кримінальних провадженнях триває досудове розслідування, з яких 13 пов'язані з агресією російської федерації, у тому числі у 2 з них повідомлено підозру військовослужбовцям російської федерації.

Основною причиною, яка впливає на тривалість досудового розслідування цієї категорії, є не лише особливість доведення всіх ознак складу злочину, встановлення винних, але й безпосередня складність правозастосування цієї статті КК України через її недосконалість.

Більше того, її редакція, включаючи перелік наслідків, є відмінною від тих формулювань, що закладено у міжнародних актах при визначенні випадків, які вважаються порушенням міжнародного права та правил війни.

Згідно з КК України екоцид – це або «масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів» чи «вчинення дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу».

У Кримінальному кодексі та інших актах законодавства поняття «масове знищення» та «екологічна катастрофа» не розкривається. Можна констатувати, що диспозиція цього складу злочину включає в себе здебільшого оціночні поняття. Фактично наявність/відсутність ознак об'єктивної сторони у конкретному випадку опирається виключно на суб'єктивну думку експерта, слідчого, прокурора, суду.

Тут прихована одна з невирішених проблем мінливості національного законодавства, коли взаємопов'язані норми, що повинні кореспондуватися між собою, законодавець синхронно не змінює. Так, замість дефініції «екологічна катастрофа», у спеціалізованих актах використовується таке поняття, як «надзвичайна ситуація». Хоча у тому ж Кодексі цивільного захисту населення зазначено, що катастрофа – велика за масштабами аварія чи інша подія, що призводить до тяжких наслідків.

Внаслідок відсутності судової практики та недосконалості ст. 441 КК України виникають труднощі з розмежування подібних за наслідками кримінальних правопорушень проти довкілля та екоциду.

У науковій літературі при розмежуванні цих складів кримінальних правопорушень зазначається, що окремі з них можуть бути вчинені як умисно, так і необережно, а екоцид – лише навмисно, склад злочину має бути лише матеріальним чи формальним, а екоцид – щодо масовості, то виключно матеріальним, а щодо настання екологічної катастрофи – формальним тощо.

Крім того, за наслідками масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, передбачене ст. 441 КК України, складно відмежувати від масової загибелі об'єктів тваринного чи рослинного світу внаслідок незаконного заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель (ст. 239-1 КК України), порушення правил охорони вод (242 КК України), забруднення моря (ст. 243 КК України) тощо.

Пленум Верховного Суду України у постанові від 10.12.2004 № 17 «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» зазначив, що з'ясовуючи питання про те, чи є загибель або захворювання об'єктів тваринного світу масовими, суди, зокрема, повинні досліджувати відомості про чисельність тварин, риби, інших організмів, що загинули чи захворіли, їх поширеність на території України або конкретної адміністративно-територіальної одиниці.

Вважаємо, що не будь-яке масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів є екоцидом, а лише те, яке спричинило або могло спричинити екологічну катастрофу. В іншому випадку, наприклад, будь-яке отруєння атмосферного повітря слід трактувати як екоцид.

Про проблеми конструкції ст. 441 КК України зазначають Андрушко А., Дудоров О. [2], Малишева Н. [3, с. 263] та інші.

Мають місце пропозиції відмежовувати екоцид не просто як навмисний злочин, а злочин, що вчиняється з метою завдання навколишньому природному середовищу широкої, довгочасної і серйозної шкоди.

Однак на наш погляд така позиція щодо наявності мети на завдання шкоди довкіллю, як складової суб'єктивної сторони чинної редакції ст. 441 (екоцид) є хибною, оскільки ця стаття КК України, на відміну від тієї ж ст. 442 (геноцид), не передбачає мету чи мотив, як обов'язкову складову ознаку складу злочину.

Підтримаємо думку Куцевича М.П., що для екоциду обов'язковою суб'єктивною ознакою є вина, а мета та мотив є факультативними [4, с. 22].

У проєкті ст. 11.5.6 нового Кримінального кодексу екоцидом визнається використання будь-яких засобів для зміни динаміки, складу чи структури довкілля з метою спричинити довгостроко-

ву та масштабну шкоду [5]. Концептуально не підтримуючи це визначення, додатково зазначимо, що в проєкті також не передбачено, що довгострокова та масштабна шкода має бути завдана саме довкіллю. Нагадаємо, що у ст. 1.1.1 проєкту КК України виокремлено такі терміни, як «довгострокова шкода довкіллю» «масштабна шкода довкіллю».

Якщо звернутися до міжнародних джерел, то у ч. 3 ст. 35 Протоколу I заборонено застосовувати методи або засоби ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть широкої, довготривалої і серйозної шкоди природному середовищу. Таким чином ним виокремлено мету на завдання шкоди довкіллю, однак воєнним злочином визнається і застосування методів або засобів ведення воєнних дій, які, як можна очікувати, завдадуть широкої, довготривалої і серйозної шкоди природному середовищу [6].

Незалежною міжнародною експертною групою на чолі з Філіпом Сендсом при юридичному визначенні екоциду для цілей Римського статуту запропоновано визначення, яке передбачає можливість вчинення цього злочину як з умислу, так і з необережності, тобто вчинення безгладних дій, що означає необачне нехтування шкодою, яка буде явно переважати очікувані соціальні та економічні переваги [1].

Не вважаємо обґрунтованими пропозиції про те, що діяння може бути необережним, оскільки це нівелює саму ідею таких злочинів як одних з найтяжких злочинів – проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Особлива суспільна небезпека екоциду як раз і полягає в умисному діянні.

Як приклад, достатньо згадати Чорнобильську катастрофу - катастрофу планетарного масштабу, адже у діях працівників атомної електростанції були наявні всі ознаки об'єктивної сторони екоциду (широка, довготривала та серйозна шкода природному середовищу, незаконні дії та причинний зв'язок між ними), проте не було умислу на настання негативних наслідків та заподіяння шкоди довкіллю.

Доречно навести ст. 30 Римського статуту відповідно до якої якщо не передбачено інше, особа підлягає кримінальній відповідальності й покаранню за злочин, що підпадає під юрисдикцію Суду, лише в тому випадку, якщо за ознаками складу злочину він учинений умисно та свідомо, тобто а) стосовно діяння ця особа має намір вчинити таке діяння; б) стосовно наслідку ця особа має намір спричинити цей наслідок або усвідомлює, що він настане за звичайного перебігу подій.

Полонський районний суд Хмельницької області перекваліфікуючи дії винних з ч. 2 ст. 28 ст. 441 КК України на ч. 2 ст. 28 ч. 2 ст. 242 КК України мотивував прийняте рішення, зокрема відсутністю умислу на масове знищення рослинного та тваринного світу на ділянці річки Хомора.

У свою чергу, Офісом Генерального прокурора начальник цеху одного з товариств та майстер цього підрозділу обвинувачувалися у систематичному незабезпеченні якісної очистки виробничих вод від забруднюючих речовин, очищення стоків від забруднювачів, а натомість систематичного скиду забруднених зворотних вод у річку Хомора в Хмельницькій області, що, на думку прокурора, слід кваліфікувати як екоцид. Адже внаслідок цих дій на ділянці річки на відстані 4 км від місця скиду зафіксовано відсутність низки видів тварин, наявні ознаки значної негативної зміни екологічної рівноваги, а на ділянці 100 м нижче від місця цього скиду – повну відсутність живих організмів донної фауни.

Фактично суд при обґрунтуванні перекваліфікації дій обвинувачених майже дослівно процитував текст коментаря до КК України у якому, серед іншого, зазначено, що суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом [7, с. 1343].

Проте, суб'єктивна сторона екоциду потребує певного уточнення. Вважаємо що до вчиненого діяння вина особи повинна характеризуватися прямим умислом, а ось до наслідків – прямим або непрямым умислом. Адже не у всіх випадках, завдаючи серйозної шкоди довкіллю винна особа бажає саме настання таких наслідків. Вона передбачаючи суспільно небезпечні наслідки вчиненого діяння могла і не бажати їх, але свідомо припускати їх настання для довкілля за звичайного перебігу подій.

Важливе значення для встановлення факту екоциду має також його об'єктивна сторона.

Не можна погодитися з тим, що формою вчинення екоциду є лише дії. Як Кримінальний кодекс України, так і кодекси більшості інших пострадянських держав передбачають вчинення цього злочину лише у формі дій. Натомість ст. 394 КК Вірменії визначає, що екоцид – умисне масове знищення рослинного чи тваринного світу, отруєння атмосфери, землі чи водних ресурсів, а також вчинення інших діянь, що спричинили екологічну катастрофу [8].

Підтримуємо позицію тих науковців [2; 9 та інші] на думку яких екоцид може бути вчинений як у формі дії, так і бездіяльності. Те ж руйнування дамби може відбутися внаслідок підризу як активної дії, так і навмисного недопуску до обслуговування, що у подальшому призвело до її руйнування.

У науковому середовищі тривають дискусії про те, до якого з видів складів злочину, формального чи матеріального, належить екоцид.

Зважаючи на конструкцію диспозиції ст. 441 КК України вважаємо, що екоцид є злочином з формально-матеріальним складом. Тобто, цей злочин слід вважати закінченим з моменту масового знищення рослинного або тваринного світу чи отруєння атмосфери або водних ресурсів, що спричинили чи з високою ймовірністю можуть спричинити екологічну катастрофу (матеріальний склад) або вчинення інших діянь, які з високою ймовірністю за звичайного перебігу подій можуть спричинити екологічну катастрофу (формальний склад). В останньому випадку мова йде не про будь-які діяння, а лише про ті, які містять загрозу настання екологічної катастрофи.

Спеціалізованою екологічною прокуратурою Харківської обласної прокуратури у жовтні 2024 року направлено до суду обвинувальний акт у вчиненні екоциду, воєнного злочину російськими командувачами, які віддали накази щодо обстрілів ННЦ «Харківський фізико-технічний інститут», де функціонують ядерна підкритична установка «Джерело нейтронів», сховище ядерних матеріалів та дослідницько-промислова дільниця з обробки ядерних матеріалів і розробки ядерного палива.

По цьому ядерному об'єкту завдано щонайменше 74 удари різними типами зброї, включно з авіаційними бомбами та касетними боеприпасами, а завдані екології збитки від обстрілів оцінюються майже у 15 млрд грн. Проте ці наслідки могли б бути більш катастрофічними у разі руйнування ядерного об'єкту.

Мали місце і випадки, коли злочинними діями російської федерації завдано широкої, довготривалої і серйозної шкоди навколишньому природному середовищу.

Так, у вересні 2022 року війська агресора для унеможливлення безперешкодного просування українських військ інженерними засобами підірвали щит 1-го затвору й дорожнього перекриття між будівлею Оскільської ГЕС та галереєю стаціонарних механізмів у Харківській області. Вказані дії призвели до руйнування Оскільської греблі, неконтрольованого залпового витоку води, подальшого зневоднення Оскільського водосховища та підтоплення прибережної зони, тобто об'єкта який не використовувався для військових цілей.

Більше того, внаслідок незворотного зневоднення водосховища та підтоплення прибережної зони відбулися катастрофічні зміни в природно-техногенній екосистемі р. Сіверський Донець – екологічна катастрофа, яка зумовлена руйнуванням та знищенням водопостачання та зрошування земель, зміною мікрокліматичних умов, вітрової ерозії, негативною зміною біотичної складової, руйнуванням рекреаційних властивостей екосистеми та зменшення екосистемних послуг, негативними зміни якості та обсягів харчових ресурсів.

Експертними висновками підтверджено відсутність воєнної необхідності для нанесення ударів та підризу Оскільської греблі, оскільки вона не використовувалася у військових цілях або військових операціях ЗСУ, не вносила ефективний вклад у воєнні дії, не здійснювала виробництво електроенергії для регулярної істотної і безпосередньої підтримки воєнних операцій, промислових об'єктів, а також об'єктів оборонно-промислового комплексу України.

Слідством та прокуратурою вказані дії військовослужбовців збройних сил російської федерації кваліфіковано за сукупністю статей 438 і 441 КК України.

Розглядаючи питання кумулятивних наслідків для довкілля у виді широкої (масштабної), довготривалої (довгострокової) і серйозної шкоди, які пропонується для визначення не лише воєнних злочинів, але і екоциду, то слід зазначити наступне.

Проект нового Кримінального кодексу України передбачає наведення чіткої дефініції вищезгаданих понять.

Пропонується визнати довгостроковою шкодою довкілля – шкоду довкілля у виді масової загибелі об'єктів тваринного чи рослинного світу або радіаційного чи хімічного забруднення, за якої повернення пошкоджених природних ресурсів до їхнього попереднього стану може відбутися не раніше, ніж через рік.

Масштабною шкодою довкілля – шкоду довкілля, яка має місце на площі понад сто квадратних кілометрів або понад десять кубічних кілометрів, поєднана з тяжкою майновою шкодою.

Щодо такої ознаки як серйозна шкода, то підтримуємо тих фахівців, які вважають, що широка (масштабна) та довгочасна (довгострокова) шкода по своїй суті вже є серйозною шкодою для довкілля.

Звичайно, що ці дефініції ще повинні обговорюватися, проте тут вагоме слово повинні сказати біологи, зоологи, екологи тощо, як фахові спеціалісти у цій сфері, а не юристи.

Як відомо, загалом будь-яка екологічна шкода – це збурення, стрес для екосистеми, на який вона реагуватиме, намагаючись відновити рівновагу. Однак, якщо ця шкода є довготривалою і широкомасштабною, то наслідком такої шкоди є її деградація чи знищення.

Якими можуть бути наслідки завдання довготривалої і широкомасштабної шкоди довкіллю? У деяких випадках – незворотними, тобто коли природна цінність цих екосистем (біорізноманіття, оселища) буде втрачена назавжди через значну зміну абіотичних умов середовища. В інших випадках відновлення деградованих екосистем можливе, але дуже дороговартісне, іноді потребуватиме життя не одного покоління людини (у випадку, наприклад, з пралісами). Це якщо ми говоримо про ревіталізаційні заходи, які відбуваються під контролем людини, які власне і потребують значного фінансування. Якщо говорити про природне поновлення екосистем, то воно часто не завжди призводить до відновлення саме тієї екосистеми, яка була знищена. На її місці може постати інша екосистема. Такі три сценарії наслідків також можуть свідчити про серйозність впливу.

З урахуванням наведеного пропонуємо таке визначення екоциду – це умисне діяння, вчинене з усвідомленням, що існує значна ймовірність заподіяння ним довгострокової та широкомасштабної шкоди довкіллю, яке призвело чи з високою ймовірністю може призвести до настання такої шкоди.

Висновки. Недосконалість правового регулювання екоциду в Україні, відсутність його визначення у міжнародних актах створює істотні перепони для однакового правозастосування ст. 441 КК України.

Обов'язковою суб'єктивною ознакою екоциду є вина у формі умислу, а мета та мотив є фактативними. Суб'єктивна сторона екоциду щодо діяння характеризуватися прямим умислом, а щодо наслідків – непрямим або прямим умислом.

Екоцид може бути вчинений як активною дією так і бездіяльністю, склад цього злочину є формально-матеріальним, для кваліфікації екоциду не обов'язково, щоб негативні наслідки вже настали. Відтак екоцид є закінченим злочином з моменту масового знищення рослинного або тваринного світу чи отруєння атмосфери або водних ресурсів, що спричинили екологічну катастрофу (матеріальний склад), або вчинення інших діянь, що з високою ймовірністю можуть спричинити екологічну катастрофу (формальний склад).

У зв'язку з тим, що широка (масштабна) та довгочасна (довгострокова) екологічна шкода по своїй суті вже є серйозною шкодою для довкілля, для визначення екоциду встановлення додаткового порогу (стандарту) у вигляді настання «серйозної» шкоди не потрібно.

За результатами наукового дослідження пропонується для обговорення наступне визначення екоциду – це умисне діяння, вчинене з усвідомленням, що існує значна ймовірність заподіяння ним довгострокової та широкомасштабної шкоди довкіллю, яке призвело чи з високою ймовірністю може призвести до настання такої шкоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide. <https://static1.squarespace.com/static/5ca2608ab914493c64ef1f6d/t/67f539d588e9544792700921/1744124385734/SE%2BFoundation%2BCommentary%2Band%2Bcore%2Btext%2B2025.pdf> (дата звернення: 07.05.2025).
2. Андрушко А.В., Дудоров О.О. Екоцид у міжнародному та національному кримінальному праві. *Збірник «Науковий вісник НДІ проблем досудового розслідування»*. 2024. № 1. С. 5–39.
3. Малишева Н.Р. Екоцид внаслідок підриву греблі Каховської ГЕС як виклик та шанс для міжнародного судочинства. *Вісник Національної академії правових наук*. 2023. № 3. Т. 30. С. 256–270.
4. Куцевич М.П. Кримінальна відповідальність за екоцид: міжнародний та національний аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. 274 с.

5. Текст проекту нового Кримінального кодексу України (станом на 02.04.2025) URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/04/03/00-kontrolnyj-proyekt-kk-02-04-2025.pdf> (дата звернення: 08.05.2025).
6. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 25.12.2023).
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка, 11-те вид., доп. Київ: ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
8. Кримінальний кодекс Республіки Вірменія від 18.04.2003 № ЗР-528. Дата оновлення: 16.12.2021 URL: <http://parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1349&lang=rus> (дата звернення: 07.05.2025).
9. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / відп. ред. Є.Л. Стрельцов. Харків: Одіссей, 2012. 904 с.